

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

فرهنگ امثال قرآنی

به همراه ترجمه و معادلهای آن در نظم و نثر فارسی و انگلیسی

مؤلفان

دکتر مهدی ناصری
(عضو هیأت علمی دانشگاه قم)

دکتر علی حاجی خانی
(عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس)

دکتر حسین تک تبار فیروزجایی
(عضو هیأت علمی دانشگاه قم)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی	عنوان: فرهنگ امثال قرآنی (به همراه ترجمه و معادلهای آن در نظم و نثر فارسی و انگلیسی) / مولفان مهدی ناصری، علی حاجی خانی، حسین تکتبار فیروزجایی.	سازمان اسناد و کتابخانه ملی
مشخصات نشر	قلم: دانشگاه قم؛ انتشارات، ۱۳۹۸	مشخصات نشر
مشخصات ظاهری	۲۴۰ ص.	مشخصات ظاهری
شابک	978-600-8436-42-3	شابک
وضعیت فهرست نویسی	فیبا	وضعیت فهرست نویسی
پادا	کتابنامه: ص. ۲۶۳	پادا
موضوع	قرآن -- امثال / Qur'an -- Parables	موضوع
موضوع	ضرب المثل های عربی -- ترجمه شده به فارسی	موضوع
موضوع	-- Translations into Persian Proverbs, Arabic	موضوع
موضوع	ضرب المثل های فارسی -- ترجمه شده از عربی	موضوع
موضوع	Proverbs, Persian -- Translations from Arabic	موضوع
موضوع	ضرب المثل های فارسی / Proverbs, Persian	موضوع
موضوع	ضرب المثل های انگلیسی / Proverbs, English	موضوع
شناسه افزوده	حاجی خانی، علی، - ۱۳۹۷	شناسه افزوده
شناسه افزوده	تکتبار فیروزجایی، حسین، - ۱۳۶۲	شناسه افزوده
رد بندی کنگره	۴/BP۸۴/۲۳۷ نویسنده: ۱۳۹۸	رد بندی کنگره
رد بندی دیوبی	۱۵۴/۲۹۷	رد بندی دیوبی
شماره کتابشناسی ملی	۵۶۶۳۶۲۰	شماره کتابشناسی ملی

انتشارات دانشگاه قم

عنوان: فرهنگ امثال قرآنی (به همراه ترجمه و معادلهای آن در نظم و نثر فارسی و انگلیسی)
نویسنده: مهدی ناصری، علی حاجی خانی، حسین تکتبار فیروزجایی

ویراستار: فاطمه حیدری سرمذده

چاپ و صحافی: هوشنگی

ناظرفی: علیرضا معظمی

طراح جلد: مهجمور

نوبت و سال چاپ: اول، بهار ۱۳۹۸

شماره: ۵۰۰

بهاء: ۱۵۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۶-۴۲-۳

آدرس الکترونیکی: Publication@Qom.ac.ir

کلیه حقوق مادی و معنوی برای ناشر محفوظ است.

قم، بلوار الغدیر، دانشگاه قم، اداره چاپ و انتشارات دانشگاه

تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۰۳۳۴۵

۰۲۵-۳۲۱۰۳۳۴۴

فهرست مطالب

۳	فهرست مطالب
۵	دیباچه
۹	آ - الف
۲۷	ب - پ
۴۷	ت - ث
۵۷	ج - ج - ح - خ
۱۰۳	د - ذ
۱۱۷	ر - ز
۱۳۹	س - ش
۱۶۵	ص - ض - ط - ظ
۱۷۹	ع - غ - ف - ق
۲۰۹	ک - گ - ل - م
۲۳۱	ن - و - ه
۲۴۷	منابع و مأخذ

دیباچه

(وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ)

(ابراهیم/۲۵) وخداؤند برای مردم مثل‌ها می‌زند شاید که متذکر شوند.

«مثال» به متابه واعظی شیرین زبان و ناصحی مهریان، توجه عامه مردم را در ادوار زمانی مختلف، با زبانی ساده و شیوا و در عین حال حکیمانه و ارشاد کننده به سوی خود جلب نموده است. قرآن کریم نیز به نحو شایسته از تمثیل و ضرب المثل به عنوان یکی از اسلوب‌های بیانی، بهره جسته و مضامین عالیه خود را در قالب تمثیل و تشییه و استعاره بیان نموده است. به همین دلیل، امثال قرآنی از جمله مباحثی است که از دیرباز مورد توجه بسیاری از دانشمندان و فرهنگ نویسان قرار گرفته و تالیفات متعددی از سوی ایشان در این خصوص به منصه ظهور رسیده است. لیکن با وجود پیشینه‌های تالیفی در این عرصه، پاسخ به دو سوال در مطلع این گفتار، ضروری می‌نماید. اول آنکه چه نیازی موجب گردآوری «فرهنگ امثال قرآنی و معادل‌های آن در فارسی و انگلیسی» شده است. دیگر اینکه تفاوت این فرهنگ با دیگر فرهنگ‌های ضرب المثل در چیست؟

در پاسخ باید گفت اگر چه در چند دهه‌ی اخیر، مجموعه ضرب المثل‌های فارسی خوبی از جمله «مجمع الأمثال هبله‌رودی» (از کهن‌ترین مجموعه‌های ضرب المثل که در سال ۱۰۴۹ قمری نوشته شده است)، «المثال و حکم دهخدا» (دومین و مشهورترین مجموعه‌ی ضرب المثل فارسی)، و مجموعه ضرب المثل‌های قرآنی و روایی خوبی از جمله «فرهنگ امثال القرآن و معادل‌های آن در زبان فارسی از سید محمد رضوی»، «الامثال النبوية» شیخ محمد قزوینی غروی، «احادیث علوی و نبوی»، و معادل‌های آن در فارسی و انگلیسی، مهدی ناصری و همکاران» و ... منتشر شده است؛ اما هنوز جامعه‌ی ما در زمینه‌ی ضرب المثل‌های قرآنی، باکمیودهای فراوان روبروست و در این میان، به ویژه جای مجموعه‌ای جامع، پیراسته، کارآمد و آسان‌یاب از ضرب المثل‌های قرآنی، خالی است. مجموعه‌ای که:

- موضوعی بوده و بر اساس واژه‌ی مهم یا مفهوم اصلی آیه، تنظیم شده باشد.
- سه زبانه بوده و علاوه بر ترجمه فارسی آیات مذکور، دربردارنده معادل‌های فارسی و انگلیسی آنها باشد.
- معادل‌های فارسی و معادل‌های انگلیسی ذکر شده در آن، روزآمد و کارآمد باشد.
- درست‌ترین و دقیق‌ترین معادل را دربرداشته باشد.
- آسان‌یاب باشد؛ به گونه‌ای که خواننده به سرعت جمله‌ی مورد نظر خود را با مشخص کردن واژه‌ی مهم ضرب المثل، بیابد.

این فرهنگ که اینک به جامعه‌ی قرآنی و دوستدارن ادبیات تطبیقی، زبان و ادبیات فارسی و انگلیسی تقدیم می‌شود، حاصل چهار سال کار و تلاش برای رسیدن به هدف‌های بالاست. تدوین آیات بر اساس واژه‌ی اصلی و مفهومی آنها نوعی تقسیم‌بندی موضوعی بوده که نخستین بار بدین شیوه در میان سه زبان صورت می‌گیرد. تقسیم‌بندی موضوعی این امکان را برای خواننده فراهم می‌آورد تا آیات و احادیث مشابه را به سرعت و آسان پیدا کرده و با متداول‌ترین و جالب‌ترین و ژرف‌ترین گفته‌های مشترک میان سه زبان آشنا شود.

شیوه تنظیم

مجموعه‌های قرآنی فراوانی تاکنون به نگارش درآمده‌اند که می‌توان گفت بیشتر این مجموعه‌ها براساس حروف الفبا و آن هم با نگاه به اولین حرف آیه، جمع‌آوری گشته است که آسان‌ترین شیوه از نظر تدوین، و دورترین شیوه برای درک خوانندگان است. بارزترین کاستی تقسیم‌بندی حرف به حرف ضرب المثل های قرآنی، پراکنده‌گویی و بی‌نظم بودن مضامین مطرح شده در آن خواهد بود؛ به‌گونه‌ای که ترتیب آیات، هیچ‌گونه ارتباط معنایی با هم ندارد. برای نمونه، در این نوع تقسیم‌بندی، آیات زیر که دارای مضامون مشابه بوده و یا با یکدیگر ارتباط معنایی دارند، در صفحات گوناگون کتاب، ضبط گردیده‌اند:

- (كُلُّ نَسْنِيْ ذَاقَةُ الْمَوْتِ) [آل عمران: ۱۸۵]
- (أَيَّتِهَا تَكُونُوا يَدِرِكُمُ الْمَوْتُ وَأَلَّوْ كَتْمٌ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ) [نساء: ۷۸]
- (وَلَكُلُّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَ لَا يَسْتَقْدِمُونَ) [اعراف: ۳۴]
- (لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَ لَا يَسْتَقْدِمُونَ) [يونس: ۴۹]
- (مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَاهَا وَ مَا يَسْتَأْخِرُونَ) [احقر: ۵]
- (إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِحُونَ) [بقره: ۱۵۶]

اما آیات مذکور، در این فرهنگ، بطور موضوعی و در یکجا آورده می‌شود. این در حالی است که در تقسیم‌بندی الفبایی، هر یک از آیات مذکور، با توجه به آنکه با حرفی خاص و متفاوت از دیگر آیات و احادیث شروع شده است، در بخش‌هایی پراکنده کتاب و جدا از سایر معادل‌های مشابه خود، قرار می‌گیرد. از این رو در اثر حاضر، مولفان برای رفع کاستی یادشده در تقسیم‌بندی حرف به حرف، از تقسیم‌بندی موضوعی بهره گرفته‌اند، بدین‌سان که پس از مطالعه و بررسی دقیق آیات، مضامون اصلی آیه، شناسایی شده و به دنبال آن، ضرب المثل‌های مذکور در ذیل مدخلی که برای آن مضامون، معین گشته، ثبت شده و با این شیوه، آیات مشابه، در یک ستون پشت سر هم ذکر می‌گردد.

در خصوص معادل‌های فارسی و انگلیسی نیز باید گفت، تلاش بر این بوده است تا بیشترین و بهترین معادل‌ها، در هر دو زبان انتخاب شود. نگارندگان بر این اساس، ضمن مطالعه و بررسی عمیق برجسته‌ترین و

معتبرترین کتاب‌های امثال و حکم فارسی و انگلیسی، برآن بوده‌اند تا معادل‌های دقیق، کاربردی و متنوع آیات و روایات را در نظم و نثر فارسی و انگلیسی یافته و آنرا پیش روی خوانندگان گرامی قرار دهند. ترجمه آیات قرآن، برگرفته از ترجمه آیت الله مکارم شیرازی است. در ترجمه انگلیسی آیات نیز نگارندگان از پنج ترجمه، (Qarib) منبعی ذکر نشده است بدین معناست که ترجمه مذکور نیز توسط نگارندگان این فرهنگ، صورت پذیرفته است. یکی دیگر از ویژگی‌های فرهنگ حاضر، این است که علاوه بر معادل‌یابی آیات و احادیث، برخی از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین اصطلاحات و ضرب المثل‌های انگلیسی، به زبان ساده و روان به انگلیسی تعریف شده است؛ که این توضیحات نیز در بسیاری از موارد، می‌تواند ترجمه مفهومی آیات و یا احادیث مذکور، تلقی شود. گفتنی است که NTC's Dictionary of Proverbs که بیشتر توضیحات ضرب المثل‌های انگلیسی به ترتیب از سه منبع (Dictionary of Popular Proverbs and sayings) (Free Dictionary) (and Clichés گرفته شده است.

علام و نشانه‌های به کار رفته در این مجموعه:

- (←) رجوع کنید به مدخل مشخص شده.
- (/) فاصله میان دو مصراع.
- (//) فاصله میان دو ضرب المثل فارسی.
- (●) نشانه ضرب المثل اصلی

در پایان، گفتنی است که ما خود آگاه هستیم که گردآوری فرهنگی با این حجم، خالی از لغزش و کاستی نخواهد بود؛ از این‌رو از خوانندگان محترم تقاضا داریم که هرگونه نقد و نظر خود را در رابطه با این اثر به نگارندگان منتقل نمایند تا بتوانیم در آینده نزدیک کاستی‌های آنرا برطرف سازیم.

مهدي ناصري
علي حاجي خاني
حسين تک تبار